

лише соціальної допомоги, а й психотерапії, психокорекції, зняття емоційного напруження.

Важливою, на наш погляд, є і попереджувальна діагностика. Виявлені особливості слід враховувати при організації реабілітаційних заходів з учасниками бойових дій, інвалідами війни та членами сімей загиблих (померлих) ветеранів, що і буде сприяти успішній інтеграції колишніх воєнів у суспільному просторі, знижуючи напруженість у соціальних відносинах, сприяти їх ресоціалізації в мирних умовах.

Одним із шляхів в психосоціальної та психокорекційній роботі з означеною категорією громадян є діяльнісний підхід, теоретично розроблений О.М. Леонтьєвим і який дозволяє більш якісно та глибоко осмислити особистість ветерана та його потреб. Залучення ветеранів до соціальної активності (діяльності) дає змогу корегувати прояви дезадаптації особистості. Соціальна активність допомагає індивіду в процесі діяльності переосмислити травматичний досвід і може виступати запорукою подолання негативних психологічних наслідків бойових дій, катастроф та стихійних лих таких, як: психосоматичні розлади, емоційні і особистісні порушення, порушення в когнітивній сфері. В процесі соціальної діяльності можлива профілактика та психокорекція міжособистісних стосунків та успішності адаптації постраждалих в суспільстві.

Таким чином практична спрямованість та перспективи даної роботи полягають в систематизації сучасних теоретичних та практичних знань у вивченні соціально-психологічних особливостей процесу (ре)соціалізації учасників бойових дій в мирному житті.

Список використаних джерел

1. Абдурахманов Р. А. Психологические проблемы послевоенной адаптации ветеранов Афганистана / Р. А. Абдурахманов // Психологический журнал. – 1992. – Т. 13, № 1. – С. 131-134.
2. Китаев-Смык Л. А. Психология стресса / Л. А. Китаев-Смык. – М.: Наука, 1983. – 367 с.

Г. Ломакин, соискатель

Харьковский национальный педагогический университет имени Григория Сковороды, Харьков

СОЦИАЛЬНО-ПСИХОЛОГИЧЕСКИЕ ОСОБЕННОСТИ ПРОЦЕССА РЕСОЦИАЛИЗАЦИИ УЧАСТНИКОВ БОЕВЫХ ДЕЙСТВИЙ

В данной работе проанализированы и рассмотрены социально-психологические особенности и основные подходы к социализации в современном обществе людей, которые принимали участие в боевых действиях; обозначены основные направления социально-психологической работы с данной категорией граждан для более успешной их (ре)адаптации в условиях мирной жизни.

Ключевые слова: участники боевых действий, боевой стресс, психическая травма, (ре)адаптация, (ре)социализация, реабилитация.

G. Lomakin, competitor

Gregory Scovoroda National Pedagogical University of Kharkiv, Kharkiv

SOCIO-PSYCHOLOGICAL CHARACTERISTICS OF COMBATANTS' RESOCIALIZATION PROCESS

In this work were analyzed and considered socio-psychological features and main approaches to socialization in the modern society of people who took part in military actions; defined main directs of socio-psychological works with special category of citizens for more successful (re)adaptation in society of peaceful life.

Key words: participants of the military actions, combat stress, psychic trauma, (re)adaptation, (re)socialization, rehabilitation.

УДК 316.6

Т. Мандзик, студ.

Львівський національний університет імені Івана Франка, Львів

ВИХОВНИЙ СТИЛЬ БАТЬКА ЯК ФАКТОР ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНОЇ АДАПТОВАНOSTІ ПІДЛІТКІВ

У статті розглянуто проблему виховних стилів батька в суб'єктивному сприйнятті підлітками, його значення для формування соціально-психологічної адаптованості та домінуючого типу ставлення підлітка до оточуючих в комунікативній сфері. Докладно проаналізовано важливість батька в вихованні дитини та вплив різних моделей його поведінки на формування особистісних рис підлітка.

Ключові слова: стилі батьківського виховання, соціально-психологічна адаптованість, соціально – психологічна дезадапованість, типи ставлення особи до інших.

Вступ. Батьки передають дитині моделі поведінки, характерологічні особливості, і навіть способи вирішення проблем, чим самим сприяючи соціально-психологічній адаптації дитини.

3. Ломакин Г. И. Роль социальной активности в коррекции ПТСР у ветеранов / Г. И. Ломакин // Проблемы экстремальной та кризисной психологии. Сборник научных работ. Вып. 11. – Харьков: НУЦЗУ, 2012. – С. 109-120.

4. Лесной Н. После войны / Н. Лесной. – ГЕО, 2006. – № 2. – С. 104-108.

5. Посттравматическое стрессовое расстройство. Предисловие. – 2005. – С. 3-4.

6. Малкина-Пых И. Г. Психологическая помощь в кризисных ситуациях / Ирина Германовна Малкина-Пых. – М.: Изд-во Эксмо, 2005. – 960 с.

7. Орбан-Лембрик Л. Е. Социальная психология: Пособие. У 2-х кн. Кн. I: Социальная психология личности и сплоченности / Л. Е. Орбан-Лембрик. – К.: Либидь, 2004. – 576 с.

8. Підчасов Є. В. Аналіз соціально-психологічних проявів ПТСР в осіб, які приймали участь в бойових діях / Є. В. Підчасов, Г. І. Ломакин // Проблеми екстремальної та кризової психології. Збірник наукових праць. Вып. 10. – Харьков: НУЦЗУ, 2011. – С. 86-98.

9. Психосоциальная работа с участниками локальных боевых действий: Метод. пособие / Сост. М. А. Костенко, Н. Б. Костенко, А. В. Урезков. – М.: АСТ, 2000. – 198 с.

10. Сенявская Е. С. Войны XX столетия: социальная роль, идеология, психология комбатантов и посттравматический синдром / Елена Спартаковна Сенявская. – История. – 1999. – № 43. – С. 39-72.

1. Abdurahmonov R. A. Psychological problems of postwar adaptation of veterans of Afghanistan / R. A. Abdurahmonov // Psychologicheskij Jurnal. – 1992. – V. 13, № 1. – P. 131-134.

2. Kitaev-Smyk L. A. Psychology of stress / L. Kitaev-Smyk. – Moscow: Nauka, 1983. – 367 p.

3. Lomakin G. The role of social activity in the correction of PTSD in veterans / G. I. Lomakin // Extreme problems and crisis psychology. Collected Works. Iss. 11. – Kharkov: NUTSZU, 2012. – P. 109-120.

4. Lesnoy N. After the war / N. Lesnoy. – GEO. – 2006. – № 2. – P. 104-108.

5. Post-traumatic stress disorder. Foreword. – 2005. – P. 3-4.

6. Malkina-Pych I. G. Psychological assistance in crisis situations / Irina Germanovna Malkina-Pych. – M.: Izdatel'stvo EXMO, 2005. – 960 p.

7. Orban Lembryk L. E. Social Psychology: Handbook: In 2 Vol. Book I: Social psychology of personality and communication / L. E. Orban-Lembryk. – K.: Lybyd', 2004. – 576 p.

8. Pidchasov E. V. Analysis of socio-psychological manifestations of PTSD in individuals who took part in the fighting / E. V. Pidchasov, G. Lomakin // Extreme problems and crisis psychology. Collected Works. Iss. 10. – Kharkov: NUTSZU, 2011. – P. 86-98.

9. Social work with local actors fighting: Method. Manual / Comp. M. A. Kostenko, N. B. Kostenko, A. V. Urezkov. – M.: AST, 2000. – 198 p.

10. Senyavskaya E. S. Wars of the twentieth century: the role of social ideology, psychology combatants and PTSD / Elena Spartakovna Senyavskaya. – Istoriya. – 1999. – № 43. – P. 39-72.

Надійшла до редколегії 08.11.14

але за умов швидкого зростання темпу життя та збільшення факторів, які впливають на умови існування особи, чим підвищують вимоги до людини як члена суспільства, дослідження факторів адаптації набуває значної актуальності. Саме сім'я як один з основних інститутів соціалізації особистості дає дитині основне підґрунтя в сприйнятті навколишньої дійсності, створенні домінуючого типу ставлення особи до інших, тобто транслює зразки поведінки в найважливіших життєвих сферах – емоційній, комунікативній, інтелектуальній тощо.

Аналіз останніх досліджень публікацій. Питаннями батьківсько-дитячих стосунків займався фахівець з різних сфер науки – психологи, педагоги, філософи тощо. Теоретичну базу для дослідження складають психологічні концепції та ідеї, розгорнуті в працях Е. Ейдемлера, В. Юстіцкіса, Е. Трифонової, М. Лавренцевої, Є. Туманової, які досліджували чинники батьківського виховання та порушення ролей дитини в сім'ї. Серед зарубіжних дослідників варто виділити роботи В. Сатир, Г. Крайг, Е. Еріксона, А. Броді, Д. Бомрінд, Е. Фромма, які зробили великий внесок до розуміння специфіки взаємодії дитини і батьків [5, 7]. Особливу увагу варто звернути на дослідження А. Долінського, який в своїй праці "Zachowania młodzieży w sytuacjach społecznych jako wzorów rodzinnych" ("Поведінка молоді в суспільних ситуаціях як трансмісія батьківських зразків") описав процес та особливості передачі моделей поведінки від батьків до дитини в різних сферах (комунікативній, емоційній, інтелектуальній тощо) [9].

На сьогоднішній день дослідження образу батька в підлітків є нечисленними, хоча з кінця 1970-х років ми можемо спостерігати зростання зацікавлення дослідниками цією темою. А. Адлер підкреслював роль батька в формуванні у дитини соціального інтересу. Д. С. Аківіс вказує в своїй роботі "Любов батька", що позитивні стосунки з батьком пов'язані з такими якостями дітей як емоційна стабільність, оптимізм, високий рівень самоконтролю, розуміння соціальних норм, більш високий рівень соціальної адаптації [3]. Низка дослідників підкреслюють, що батьківство впливає на ставово-рольову ідентифікацію дитини (З. Фрейд, Ш. Барт), інтелектуальний розвиток (Р. Бернс, Б. Кочубей), засвоєння моральних норм (О. Б. Чиркова), емоційно-особистісну сферу дитини (Е. О. Смирнова) [1, с. 88].

Серед останніх досліджень можемо виділити дослідження А. М. Прихожан, яка виявила, що емоційно благополучні підлітки позитивно сприймають батька, відзначаючи такі його якості як турботливість і прийняття, а підлітки з підвищеним рівнем тривожності оцінюють батька як менш турботливого і більш контролюючого, і разом з тим домінуючого та надійного (2000). Роботи Л. І. Вассерман, А. І. Подольського, Е. Е. Роміцина, І. А. Горькової та ін. виявили зв'язок між окремими аспектами стилів виховання батька в суб'єктивному сприйнятті підлітками з вираженістю в них симптомів депресії, тривоги, делінквентної поведінки (2004). Питання впливу стилів виховання батька в своїх статтях розкривають І. В. Павлов, А. М. Скрибченко, У. Ю. Савастьянова, які займаються вивченням взаємодії батько-дитина, досліджують психологічні аспекти впливу батьківства на соціалізацію та становлення особистості [1, 3].

Постановка проблеми. Оглядаючи наукову літературу, ми можемо знайти багато посилань на важливість саме постаті матері (важливість її опіки, прийняття, любові тощо) у формуванні особистості дитини, і в той же час батько далеко не завжди розглядається як один з ключових важелів, який теж може керувати та впливати на цей процес: досить тривалий період батькові відводилася вторинна роль в вихованні дитини, оскільки основні його функції зосереджувалися на матеріальному забезпеченні сім'ї та психологічній підтримці матері, яка

виконувала провідну роль в цьому процесі. В нашій роботі за допомогою аналізу вже існуючого матеріалу з даної тематики та проведення дослідження ми постаємо з'ясувати, яким чином суб'єктивне сприйняття підлітком стилю поведінки батька впливає на формування його соціально-психологічної адаптивності. Це виявляється в наявності таких психологічних феноменів як оцінка, розуміння і прийняття нею навколишнього середовища і самої себе, їх будови, вимог, завдань [6, с. 9]) та комунікативної сфери, зокрема типові ставлення до оточуючих. Саме такий аспект розгляду і зумовлює актуальність теми дослідження.

Основним завданням нашої роботи було дослідити рівень адаптованості-дезадапованості в системі міжособистісних стосунків у досліджуваних, діагностувати домінуючий тип ставлення підлітка до інших людей, визначити установки, поведінку і методи виховання батьків в світлі бачення їхніми дітьми в підлітковому віці та особливості взаємин підлітків з їхніми батьками.

Результати дослідження. Згідно з метою нашої роботи, тобто з'ясування суб'єктивного сприйняття підлітками батьківського стилю виховання на їхню соціально-психологічну адаптованість, була сформована вибірка досліджуваних. Вибірку склали учні 8-9 класів спеціалізованої школи № 75 імені Лесі Українки м. Львова. Серед опитуваних налічувалося 37 хлопців і 36 дівчат (всього 73 особи). Всі досліджувані живуть в повних сім'ях, тобто виховуються двома батьками.

В нашому дослідженні були використані наступні методики:

1) опитувальник "Поведінка батьків та ставлення підлітка до них" Е. Шафера, який допоміг дослідити бачення підлітками установок, поведінки і методів виховання, які до них застосовують батьки. Даний опитувальник містить 5 шкал, які окремо характеризують оцінку матері сином, оцінку матері дочкою, оцінку батька сином і оцінку батька дочкою. В опитувальнику наявні наступні шкали: позитивного інтересу, директивності, ворожості, автономності та непослідовності;

2) опитувальник "Діагностика міжособистісних ставлень" Т. Лірі, призначений для визначення домінуючого типу ставлення в особи до оточуючих. Цей опитувальник включає в себе 8 шкал, які характеризують типи ставлень: домінування, впевненість в собі, консерватизм, скептицизм, поступливість, залежність, конформізм, чуйність;

3) "Опитувальник соціально-психологічної адаптованості" (СПА) К. Роджерса і Р. Даймонда, спрямований на визначення ступеню адаптованості-дезадапованості в системі міжособистісних стосунків. В дану методику входить 8 шкал: адаптація, самосприйняття, прийняття інших, емоційний комфорт, інтернальність, прагнення до домінування, шкала правдивості та шкала ескапізму (втечі від проблем);

4) опитувальник "Взаємодія Батьки – Дитина" (підлітковий варіант), за допомогою якого ми визначили, як підлітки оцінюють особливості ставлення своїх батьків до них. Опитувальник містить такі 10 шкал: невимогливість – вимогливість, м'якість – строгість батьків, автономність – контроль щодо дитини, емоційна дистанція – емоційна близькість дитини до батьків, відсутність співпраці – співпраця, незгода – згода між дитиною та батьками, непослідовність – послідовність батьків, авторитетність батьків, задоволеність відносинами дитини з батьками.

Аналіз та інтерпретація даних здійснювалася на основі використання методів кореляційного аналізу Ч. Спірмена, порівняльного аналізу за t-критерієм та факторного аналізу.

Наведемо результати порівняльного аналізу між досліджуваними за критерієм "стать" (рис. 1). З отриманих даних видно, що хлопці частіше відчувають на собі

прояв директивності ($t=11,32$ при $p<0,05$), ворожості ($t=7,54$ при $p<0,05$) та непослідовності ($t=10,11$ при $p<0,05$) батька, в той час коли прояв перерахованих

критеріїв до дівчат значно нижчий: директивність батька ($t=9,44$ при $p<0,05$), ворожість батька ($t=5,22$ при $p<0,05$) та непослідовність батька ($t=8$ при $p<0,05$).

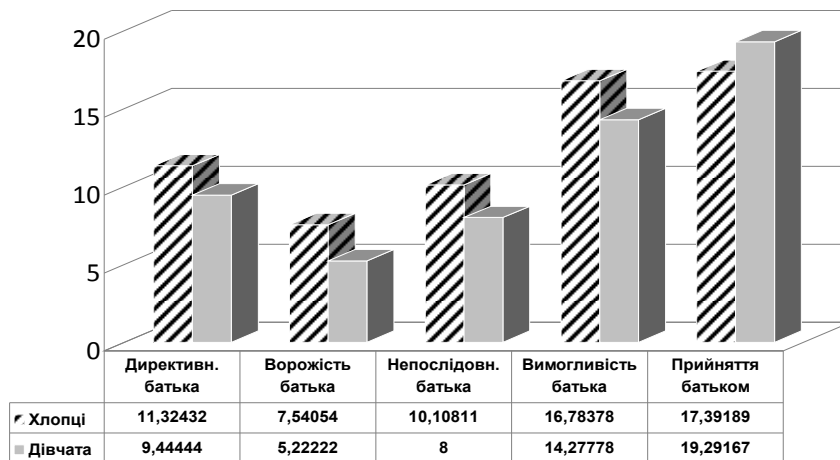

Рис. 1. Діаграма показників хлопців та дівчат за опитувальниками "Поведінка батьків та ставлення підлітка до них" Е. Шафера та "Взаємодія Батьки – Дитина"

Отримані дані можна проінтерпретувати наступним чином: як ми бачимо, в своїй поведінці батько в більшій мірі проявляє вимогливість, прагнення до контролю та ворожість до хлопців, ніж до дівчат. Також батько в своїх діях та вимогах до хлопців менш послідовний, в більшій мірі старається контролювати їхню поведінку, прагне домінувати над ними та скеровувати їхню діяльність, тобто бути в певній мірі наставником, в порівнянні з дівчатами. Це можна пояснити певним чином гендерними стереотипами: хлопець має рости "справжнім" чоловіком, а цього можна досягнути тільки застосовуючи певні міри директивності, також хлопці в своїй поведінці частіше, ніж дівчата, проявляють схильність до афективності, агресії та бажання до самостійності, це і може призвести до прояву ворожості та нерозуміння з боку батьків.

Порівняльний аналіз хлопців і дівчат за опитувальником "Взаємодія Батьки – Дитина" (рис. 1) дав такі результати: хлопці зазнають вищої вимогливості з боку батька ($t=16,78$ при $p<0,05$), ніж дівчата ($t=14,28$ при $p<0,05$), та меншого прийняття батьком ($t=17,39$ при $p<0,05$), в порівнянні з дівчатами ($t=19,29$ при $p<0,05$).

Отже, батько ставить вищий рівень відповідальності перед хлопцями, ніж перед дівчатами. Це можна пояснити тим, що батько сам відчуває більшу відповідальність в вихованні хлопчика, ніж дівчинки, чий виховання має займатися в більшій мірі матері. Батько прагне передати хлопцю свої вміння, знання та чоловічі риси, тому і вимоги до нього стоять більші, адже в цьому випадку він більше йому віддає, тому і прагне в заміні більшого. Прийняття батьком дитини, корелює з попередніми результатами: воно проявляється в прийнятті чи

відторгненні особистісних якостей дитини й її поведінкових проявів, тобто чим більше ставиться вимог до дитини, тим більше хочеться ідеального виконання твоїх наказів та відповідності до бажаного.

При подальшому опрацюванні даних ми провели аналіз на виявлення крос-кореляційних зв'язків. Зупинимось на найбільш значущих моментах.

Існує пряма залежність між позитивним інтересом батька до підлітка та проявленням конформізму в ставленні до інших ($r=0,244$ при $p<0,05$), рівнем адаптивності підлітка ($r=0,317$ при $p<0,05$), прийняттям інших ($r=0,271$ при $p<0,05$), емоційним комфортом ($r=0,283$ при $p<0,05$), інтернальністю ($r=0,302$ при $p<0,05$) та обернений зв'язок з показниками ескапізму ($r=-0,251$ при $p<0,05$) (табл. 1). Зі збільшенням позитивного інтересу батька до підлітка зростає рівень конформізму підлітка в стосунках з оточуючими, адаптивності підлітка, прийняття інших, емоційного комфорту, інтернальності та знижується прагнення втечі від проблем. Це означає, що чим більше в поведінці батька проявляється постійність, він виявляє увагу, теплоту та відкритість до підлітка, тим більш ймовірно, що підліток орієнтуватиметься на думку оточуючих, шукатиме соціального схвалення, така людина в колективі є комунікабельною, активно взаємодіє з групою. Також такі підлітки більш адаптовані до навколишньої дійсності, не прагнуть до втечі від реальності в мрії, очікують позитивного ставлення від оточуючих, беруть на себе відповідальність за те, що з ними відбувається та в більшій мірі переживають позитивні емоційні стани.

Таблиця 1

Крос-кореляції стилів виховання батька в суб'єктивному сприйнятті підлітками та їхніх особистісних характеристик				
Correlation (N=73; $p<0,05$)				
	Позит. інтерес батька	Директивність батька	Ворожість батька	Непослідовність батька
Сать	---	-0,26	-0,244	-0,302
Домінування	---	0,236	---	---
Консервативність	---	0,318	---	---
Залежність	---	0,252	0,329	0,291
Конформізм	0,244	---	---	---
Адаптація	0,317	---	-0,43	-0,267
Самоприйняття	---	---	-0,364	-0,288
Прийняття інших	0,271	---	-0,34	---
Емоц. комфорт	0,283	---	-0,315	---
Інтернальність	0,302	---	-0,374	-0,245
Ескапізм	-0,251	---	0,327	0,292

За отриманими даними видно, що існує пряма залежність між директивністю батька до підлітка та проявом домінування ($r=0,236$ при $p<0,05$), консервативності ($r=0,318$ при $p<0,05$) та залежності ($r=0,252$ при $p<0,05$) в ставленні до інших та обернений зв'язок з статтю ($r=-0,26$ при $p<0,05$) (табл. 1). Зі збільшенням прояву батьком директивності щодо підлітка зростає переважання таких типів ставлення до інших як домінування, залежність та консервативність. Також обернений зв'язок зі статтю вказує на те, що батько більше проявляє директивність в поведінці щодо хлопців, ніж дівчат. Ці дані можна проінтерпретувати наступним чином: чим більше батько в своїх діях щодо підлітка пропагує свою авторитетність, "розумну строгість", то тим ймовірніше в підлітків будуть доминувати у ставленні до інших дві протилежні форми: з одного боку – формування лідерської, егоїстичної, в певній мірі деспотичної до інших позиції особистості, яка враховуватиме лише своїх інтереси, а з другого це буде сприяти формуванню несамоствійної, залежної особистості. Така амбівалентність може бути пояснена тим, що з одного боку підліток старатиметься імітувати в спілкуванні з оточуючими надбаний ним від батька домінуючий стиль поведінки, але з іншого боку він все-таки залишатиметься підпорядкованим і залежним від батька, що не даватиме йому почуття повної свободи та впевненості в собі.

Також існує пряма залежність між ворожістю батька в ставленні до підлітка та проявом залежності у стосунках з іншими ($r=0,329$ при $p<0,05$) та рівнем ескапізму ($r=0,327$ при $p<0,05$), а також обернений зв'язок з адаптивністю підлітка ($r=-0,43$ при $p<0,05$), його самоприйняттям ($r=-0,364$ при $p<0,05$), прийняттям інших ($r=-0,34$ при $p<0,05$), емоційним комфортом ($r=-0,315$ при $p<0,05$) та інтернальністю ($r=-0,374$ при $p<0,05$) (табл. 1). Зі збільшенням прояву батьком ворожості щодо підлітка зростає переважання такого типу ставлення до інших як залежність та рівня ескапізму, також зменшується рівні адаптивності підлітка, його прийняття себе та інших, емоційний комфорт та інтернальність. Це означає, що чим вищий рівень незадоволення батька діяльністю підлітка, вимог до нього та постійної критики, тим більше зростає ймовірність дезадаптації підлітка, неприйняття себе та інших, заниженої самооцінки, оскільки дитина завжди перебуватиме в стані тривоги у зв'язку постійною незадоволеністю батька, що тягне за собою переважання в неї негативних емоційних станів та небажання брати відповідальність за свої вчинки та події, які з нею відбуваються. Також прояв такого типу виховання з боку батька сприяє розвитку несамоствійності, залежності підлітка, що зумовлює його прагнення постійно перебувати під чиєюсь опікою та нездатність самому розпоряджатися своїм життям. Це також може бути наслідком завищених вимог, які ставить батько.

З отриманих даних видно, що існує пряма залежність між непослідовністю батька в своїх діях щодо підлітка та проявом залежності у стосунках з іншими ($r=0,291$ при $p<0,05$) та рівнем ескапізму ($r=0,292$ при $p<0,05$), а також обернений зв'язок з адаптивністю підлітка ($r=-0,267$ при $p<0,05$), його самоприйняттям ($r=-0,288$ при $p<0,05$), інтернальністю ($r=-0,245$ при $p<0,05$) та статтю ($r=-0,302$ при $p<0,05$). (табл. 1). Зі збільшенням прояву батьком непослідовності в своїх діях щодо підлітка зростає переважання такого типу ставлення до інших як залежність та рівень ескапізму, також зменшується рівні адаптивності підлітка, його прийняття себе та інтернальність. Також обернений зв'язок зі статтю вказує на те, що батько більше проявляє непослідовність в поведінці щодо хлопців. Це означає, що різкі зміни поведінки батька в своєму ставленні до підлітка (то похвала, то покарання за одні і ті ж речі), призво-

дять до збільшення ймовірності прояву підлітком несамоствійності та залежності від інших, також це тягне за собою бажання втекти від реальних проблем в світ фантазій. Наслідками такого виховання може стати збільшення рівня дезадаптивності підлітка, небажання брати на себе відповідальність за те, що робиться з ним та перекладати вирішення проблем на інших людей, така людина не може оцінити себе за заслугами, має занижену самооцінку та переважно бачить в собі недоліки, а не переваги. Така поведінка зумовлюється нестійкістю в поглядах та діях батька, яка не дозволяє відчувати підлітку захищеність, впевненість та сприяє підвищенню тривожності.

Висновки та перспективи. Результати проведеного дослідження впливу виховного стилю батька на формування соціально-психологічної адаптованості підлітків дозволяють нам говорити про існування такого взаємозв'язку – це підтверджується як і в проаналізованій науковій літературі, так і в проведеному емпіричному дослідженні.

Результати кореляцій показують, що підлітки, які відчують позитивний інтерес з боку батька мають на вищому рівні розвинуту соціально-психологічну адаптивність як особистісну рису, вони вміють брати на себе відповідальність за свої вчинки та за своє життя, на що вказує пряма кореляція з інтернальністю, є більш адаптованими та вміють налагоджувати стосунки з членами групи на оптимальному рівні. Також такі підлітки частіше переживають позитивні емоції та почуття. Отож, за рахунок позитивної моделі спілкування з батьком у них формується повноцінний Я-образ, що детермінує позитивне сприймання і прийняття себе та інших, вони володіють почуттям самоствійності та власної відповідальності.

Прояв батьком директивності в своїй поведінці, тобто демонстрування своєї переваги над дитиною, не дає їй в повній мірі сформувані свій образ: вона, беручи приклад з батька, теж хоче проявляти серед оточуючих свою домінантність, але разом з тим все ж залишається безсилою перед батьком, що зумовлює розвиток невпевненості в собі та бажання залежати від когось, тобто зняття з себе відповідальності. Також життя за постійними правилами виробляє в підлітка установку на певну ригідність та любов до "вже усталеного", що може стримувати його творчі потенції.

Ворожості та непослідовності стилі виховання батьком спричиняють подібний розвиток формування рис підлітка. Ці стилі виступають найменш продуктивними та сприяють розвитку в підлітка залежності, зниження рівня адаптації, що також тягне за собою порушення в самоприйнятті себе та інших. Підлітки, батько яких виховували таким стилем, є в більшій мірі несамоствійними, безвідповідальними, вони прагнуть перекласти свої справи та рішення на оточуючих або вирішити їх шляхом фантазування. Також такі діти в більшій мірі схильні до делінквентної поведінки. Такі характеристики зумовлюють розвиток почуття надмірної тривожності, незадоволеності як собою, так і іншими, що може спричинити переживання в більшій мірі негативних емоційних станів.

Продовження дослідження даної проблематики заслуговує особливої уваги. В наш час потрібно зробити акцент на важливості постаті батька в вихованні дитини, змінити його позицію з "доповнюючої", "вторинної" на "рівноправну", яка знаходиться на одному рівні з матір'ю, та є значима для емоційного благополуччя, встановлення особистості та її реалізації в житті. Отримані результати мають прикладний характер та дають можливість краще зрозуміти сукупність факторів, які впливають на формування соціально-психологічної адаптивності підлітка та роль батька в цьому процесі. Ці результати можуть

використовуватися в освітніх установах, які постійно перебувають у взаємодії з підростаючим поколінням та стикаються з різними формами девіантної поведінки серед учнів. В подальших дослідженнях варто звернути увагу, як взаємодіють між собою стилі виховання матері і батька в їхньому суб'єктивному сприйнятті підлітками, чи детермінують вони один одного та як це впливає на розвиток особистості дитини.

Список використаних джерел

1. Калинина О. Г. Значение отца для развития ребенка (на материалах зарубежных исследований) / О. Г. Калинина, А. Б. Холмогорова // Семейная психология и семейная терапия. – 2006. – № 1. – С. 87–99.
2. Лаврентьева М. В. Родительские установки и стили воспитания / М. В. Лаврентьева // Слово. – 2011. – № 18. – С. 16–23.
3. Павлов И. В. Психология отцовства: обзор исследований и некоторые выводы о современном состоянии проблемы / И. В. Павлов // Перинатальная психология и психология родительства. – 2008. – № 4. – С. 78–95.
4. Трифонова Е. В. Влияние семейных отношений на формирование субъективных позиций у детей (на материале исследования семей с разновозрастными и моновозрастными родителями) / Е. В. Трифонова, В. К. Шабельников // Журнал практического психолога. – 2005. – № 6. – С. 149–158.
5. Туманова Е. Н. Семейное неблагополучие как психогенный фактор развития кризисных ситуаций в жизни подростков / Материалы юбилейной конференции / Е. Н. Туманова. – Саратов : Изд-во СГУ, 2001. – С. 77–89.
6. Фурман А. В. Психодіагностика особистісної адаптованості / А. В. Фурман. – Тернопіль : Економічна думка, 2000. – 196 с.
7. Эйдемиллер Э. Психология и психотерапия семьи / Э. Эйдемиллер, В. Юстицис. – СПб : Питер, 2008. – 672 с.

8. Adams G. Rule compliance and peer sociability: A study of family processes, school-focused parent-child interactions, and children's classroom behavior / G. Adams, B. Ryan, M. Ketschis, L. Keating // Journal of Family Psychology. – 2000, № 14. – P. 237–250.

9. Doliński A. Zachowania młodzieży w sytuacjach społecznych jako transmisja wzorów rodzinnych / A. Doliński. – Kraków : Impuls, 2004. – 315 s.

1. Kalinin O. G. Value for the development of the child's father (on materials of Foreign Studies) / O. G. Kalinin, A. B. Kholmogorova // Family psychology and family therapy. – 2006. – № 1. – P. 87–99.

2. Lavrent'eva M. V. Parent installation and parenting styles / M. V. Lavrent'eva // Slovo. – 2011. – № 18. – P. 16–23.

3. Pavlov I. V. Psychology of fatherhood: a review of studies and by some of the findings about the current status of the problem / I. V. Pavlov // Perinatal Psychology and Psychology of parenthood. – 2008. – № 4. – P. 78–95.

4. Trifonov E. Influence of family relationships on the formation of subjective positions in children (based on studies of families with different age and monovozrastnymi parents) / E. Trifonov, V. K. Shabel'nikov // Journal of Practical Psychology. – 2005. – № 6. – P. 149–158.

5. Tumanova E. N. Family trouble as psychogenic factor in the development of crisis situations in life podroskov / Proceedings of the Jubilee Conference / E. N. Tumanova. – Saratov : SGU, 2001. – P. 77–89.

6. Furman A. V. Psychodiagnostics of personal adaptability / A. V. Furman. – Ternopil : Ekonomichna dumka, 2000. – 196 p.

7. Eidemiller E. Psychology and psychotherapy of family / E. Eidemiller, V. Yustitskis. – St. Petersburg : Peter, 2008. – 672 p.

8. Adams G. Rule compliance and peer sociability: A study of family processes, school-focused parent-child interactions, and children's classroom behavior / G. Adams, B. Ryan, M. Ketschis, L. Keating // Journal of Family Psychology. – 2000, № 14. – P. 237–250.

9. Doliński A. Zachowania młodzieży w sytuacjach społecznych jako transmisja wzorów rodzinnych / A. Doliński. – Kraków : Impuls, 2004. – 315 s.

Надійшла до редколегії 07.02.14

T. Mandzyk, студ.

Львовский национальный университет имени Ивана Франко, Львов

ВОСПИТАТЕЛЬНЫЙ СТИЛЬ ОТЦА КАК ФАКТОР СОЦИАЛЬНО-ПСИХОЛОГИЧЕСКОЙ АДАПТАЦИИ ПОДРОСТКА

В статье рассматривается проблема воспитательных стилей отца в субъективном восприятии подростками, его значение для формирования социально-психологической адаптированности и доминирующего типа отношения подростка к окружающим в коммуникативной сфере. Подробно проанализированы важность отца в воспитании ребенка и влияние различных моделей его поведения на формирование личностных качеств подростка.

Ключевые слова: стили родительского воспитания, социально-психологическая адаптация, социально-психологическая дезадаптация, типы отношения человека к другим.

T. Mandzyk, student

Ivan Franko National University of Lviv, Lviv

PARENTING STYLE OF FATHER AS A FACTOR OF SOCIO-PSYCHOLOGICAL ADAPTATION OF ADOLESCENTS

The article considers the problem of parenting styles of father in subjective teenagers' perception, its importance for the development of socio-psychological adaptation and the dominant type of teen attitudes toward others in the communication sphere. Also we detailed analyzed the importance of fathers in a child's upbringing and the influence of different models of his behavior on the formation personality traits of adolescents.

Keywords: styles of parenting, socio-psychological adaptation, socio-psychological disadaptation, types of attitude to others.

УДК 159.961

В. Матвеев, д-р філос. наук, доц.
ПВНЗ Університет новітніх технологій, Київ

УКРАЇНСЬКЕ ХАРАКТЕРНИЦТВО ЯК ЕЗОТЕРИЧНА СИСТЕМА САМОРЕАЛІЗАЦІЇ ОСОБИСТОСТІ

В статті піднімається низка проблем, пов'язаних із самореалізацією особистості, наявність котрої служить підґрунтям для розвитку будь-якої нації. Для відродження і розвитку української національної системи самореалізації особистості автор пропонує звернутися до такого феномену, як козацтво, в той же час вказуючи, що в середині нього завжди спостерігалися ідеологічні протиріччя між звичайним православним козацтвом і так званими характеристиками, які сповідували езотеричну доктрину військової магії, що мала свої витоки в язичницькій релігії. Вказуючи на негативну роль, яку зіграло деовіря на теренах нашої країни, робиться висновок, що подолати цю проблему можна лише через розкриття езотеричного потенціалу як язичництва, так і християнства.

Ключові слова: військова магія, дгарма, козацтво, самореалізація, езотерика, характеристики.

Відомо, що інтерес до особистості людини, особливо до розвитку її індивідуальних здібностей, значно загострюється в кризові або переломні моменти історії, а саме такий момент і переживає зараз Україна, як зрештою й інші країни пострадянського простору. Логіка поступу людства усе більш підводить до думки, що без особистого удосконалення, розвитку своїх резервних здібностей, людина ризикує просто виродитися як вид, перетворитися в досить жалюгідний придаток техніки.

Парадоксальність ситуації полягає в тому, що техніка увесь час удосконалюється (наприклад, той же комп'ютер, що ще 20 років тому здавався вершиною технічної думки, сьогодні вже може викликати лише поблажливу посмішку), що ж стосується вдосконалення людини, то тут ситуація повторюється фактично майже з точністю до навпаки. Багато українських політиків зараз беруть Захід за зразок, з усіма його цінностями і традиціями. Звичайно, Україна – це європейська держава і ми, укра-